

Monika Banaś

Bezpieczeństwo państw bałtyckich z perspektywy nordyckiej

Security of Baltic Countries from the Nordic Perspective

Abstract: The article discusses the security problem of the Baltic states (Lithuania, Latvia and Estonia) seen from the Nordic perspective. New geopolitical circumstances of Eastern Europe, changed after 2010, forced the Nordic states to reformulate their defense strategies. One of its results is modified cooperation plans with the Baltic states as closest neighbours. The methodology applied in the article is based primarily on the qualitative analysis of the documents, reports, statements provided by institutions like inter alia: Totalförsvarets forskningsinstitut/ Swedish Defence Research Agency, EESRI – East European Security Research Initiative and NATO.

Keywords: Baltic states, Nordic states, international security.

Odradzająca się polityka rosyjskiego imperializmu, widoczna nie tylko w dyskursie teoretycznym, lecz także w praktycznym zastosowaniu założeń wpisanych w doktrynę restauracji wpływów byłego ZSRR, zmusiła państwa nordyckie do zrewidowania założeń i rozwiązań dotyczących obronności regionu dalekiej północy, rozumianej w tym wypadku jako terytorium Finlandii, Szwecji, Norwegii, Danii oraz Islandii wraz z podległymi obszarami o wysokim stopniu autonomii: Wysp Alandzkich, Wysp Owczych i Grenlandii.

Koncepcja restauracyjna zaproponowana przez jednego z głównych ideologów Władimira Putina, Władysława Surkowa, zakłada odbudowę wpływów Federacji Rosyjskiej, traktowanej jako dziedziczka nieistniejącego już Związku Radzieckiego¹. Narysowana według za-

1 A. Rażny, *Dialog cywilizacyjny polsko-rosyjski. Perspektywa przeszłości i przyszłości*, w: T. Paleczny, M. Banaś (red.), *Dialog na pograniczach kultur i cywilizacji*, Kraków 2009, s. 133-140.

łożeń ponowoczesnego imperializmu, realizowana jest przy użyciu środków politycznych, gospodarczych, kulturowych oraz militarnych. Właśnie te ostatnie budzą największy niepokój o stan bezpieczeństwa państw wschodniej i północnej Europy. Szczególnie wśród małych organizmów państwowych, takich jak Litwa, Łotwa i Estonia, ów niepokój może być uzasadniony, zwłaszcza że kiedyś stanowiły one obszar dawnego ZSRR. Obawy o stan bezpieczeństwa dzielą także inne państwa, w tym nordyckie, bezpośrednio zainteresowane monitorowaniem rozwoju sytuacji za ich wschodnią granicą. Kazus Gruzji, a później Ukrainy, umocnił przekonanie, że ambicje imperialne Rosji w rzeczywistości stanowią jeden z kluczowych elementów realizowania koncepcji powrotu tego państwa do grona decydentów mających wpływ na kształt szeroko rozumianego ładu międzynarodowego.

1. Bezpieczeństwo państw bałtyckich z perspektywy środkowo-wschodnio-europejskiej

Analiza dynamiki relacji zachodzących na przestrzeni ostatnich lat (2008-2015) między Federacją Rosyjską a państwami ościennymi pozwala przypuszczać, że rozwój sytuacji międzynarodowej w regionie Europy Wschodniej może przybrać wysoce niepożądany kształt, prowadzący do realnej konfrontacji siłowej. Znaczący problem, pochodzący z różnych ośrodków naukowo-eksperymentalnych², wyrażają stosunkowo zbliżone opinie co do wariantów rozwoju sytuacji, w której uwzględnic należy trzy podstawowe aspekty: 1) prawdopodobieństwo prowadzenia wojny hybrydowej i konwencjonalnej przez Rosję, 2) dyspozycji sił NATO do szybkiego reagowania i obrony terytoriów państw członkowskich (w tym wypadku szczególnie państw sąsiadujących z Rosją) oraz 3) możliwości aktywnego zaangażowania Białorusi w potencjalny konflikt (rola tzw. czynnika białoruskiego).

2 Powołuję się w tym miejscu na opinie wyrażone przez ekspertów pochodzących z różnych państw (Polski, Litwy, Łotwy, Estonii, Białorusi), którzy wypowiedzieli się na temat obecnej (2015 r.) sytuacji międzynarodowej w Europie Wschodniej. Ich ocena została przedstawiona na prośbę East European Security Research Initiative, a opublikowana na stronie Karty'97 – białoruskiej inicjatywy obywatelskiej działającej na rzecz obrony praw człowieka, Charter97.org, <https://charter97.org/en/news/2015/5/26/153061/> [12.09.2015].

Zdaniem Daniela Szeligowskiego z Fundacji Centrum Badań Polska–Ukraina, we współczesnym europejskim dyskursie publicznym ignoruje się, a często wręcz wyklucza, prawdopodobieństwo rosyjskiej interwencji na terenie państw bałtyckich z zastosowaniem środków konwencjonalnych. Ewentualności przeprowadzenia takiej interwencji nie należałoby jednak całkowicie eliminować z kilku powodów, m.in. odmiennego systemu wartości, jakim kieruje się cywilizacja rosyjska (przykład aneksji Krymu), oraz relatywnie łatwego do spreparowania pretekstu w postaci „konieczności ochrony” etnicznych Rosjan zamieszkujących państwa bałtyckie³. „Ochrony” przed czym? Generalnie, przed zgubną cywilizacją Zachodu ulegającą w szybkim tempie procesom globalizacyjnym i globalizmowi – rozumianemu jako dążenie Zachodu do ustanowienia nowego ładu światowego opartego na zachodnich wartościach – zagrażającymi Rosji przez promowanie konsumeryzmu, neoliberalizmu i postmodernistycznie pojmowanej wolności⁴. Problem ten często gości w rosyjskich mediach, co może być interpretowane jako zabieg propagandowo-psychologiczny, z jednej strony przygotowujący rosyjskie społeczeństwo do akceptacji kolejnego, siłowego rozwiązania, z drugiej zaś – będący sygnałem adresowanym do przeciwników o gotowości podjęcia działań ofensywnych.

Przy próbie oceny obecnej sytuacji w Europie Wschodniej należy uwzględnić także fakt wspólnych ćwiczeń bojowych rosyjsko-białoruskich przeprowadzanych na obszarach graniczących z Unią Europejską. Nie można wykluczyć, że są *de facto* formą relokacji jednostek bojowych.

W zaistniałym kontekście polityczno-społecznym oraz gospodarczym stan bezpieczeństwa państw bałtyckich uległby znacznej poprawie przez stałą obecność sił NATO na terytorium Litwy, Łotwy i Estonii. Tym bardziej że zdolność UE do szybkiej i skutecznej reakcji wydaje się poważnie ograniczona ze względu na kwestie logistycz-

3 Odsetek mniejszości rosyjskiej w państwach bałtyckich jest wysoki, zwłaszcza w regionach graniczących z Rosją. Np. w estońskim przygranicznym mieście Narva ponad 80% mieszkańców to etniczni Rosjanie, Narva Department for Development and Economy, „Narva in Figures”, 2011, http://www.narva.ee/files/2011_Narva_arvudes_et_en.pdf, s. 9 [13.09.2015].

4 Zob. A. Dugin, *Podstawy geopolityki. Geopolityczna przyszłość Rosji*, Moskwa 1997, za: A. Rażny, dz.cyt., s. 136; polskie tłumaczenie części tekstu Dugina jest dostępne na stronie: <http://jagiellonski24.pl/2014/12/07/dugin-geopolityczna-przyszlosc-rosji/> [13.09.2015].

ne, finansowe, proceduralne oraz brak wspólnego stanowiska państw członkowskich UE (zwłaszcza Niemiec i Francji) w sprawie Rosji.

Rozbieżność interesów państw UE, aczkolwiek istotna, nie stanowi głównego problemu według Mariusa Laurinavičiusa, starszego analityka z Centrum Studiów Europy Wschodniej w Wilnie. Dla skutecznej obrony państw bałtyckich należałoby skoncentrować się na opracowaniu scenariuszów ewentualnej rosyjskiej agresji, która – jeśli zaistnieje – najprawdopodobniej nie przyjmie formy znanej z konfliktu z Ukrainą. Zdaniem litewskiego eksperta, wiele wskazuje na to, że każdy cel po zachodniej stronie rosyjskiej granicy będzie traktowany indywidualnie, a co za tym idzie – z zastosowaniem niejednakowych schematów. Rosja zdaje się nie powielać tych samych rozwiązań w stosunku do różnych obiektów, mimo że cel może pozostawać taki sam lub zbliżony. Powtórzenie militarnego scenariusza z gruzińskiej Osetii Południowej oraz Abchazji (2008 r.) czy ukraińskiego Donbasu (2015 r.) w przypadku ewentualnej agresji na państwa bałtyckie byłoby mało prawdopodobne z kilku powodów. Po pierwsze, granice między państwami bałtyckimi a Rosją to zewnętrzna granica Unii Europejskiej, a jej naruszenie stałoby się *de facto* atakiem na całe ugrupowanie. Po drugie, Litwa, Łotwa i Estonia należą do Sojuszu Północnoatlantyckiego, a więc doświadczając zewnętrznej agresji, stałyby się obiektami faktycznego ataku Rosji na NATO, a zgodnie z artykułem piątym Traktatu Północnoatlantyckiego państwa członkowskie zobowiązane są do solidarności i wzajemnej pomocy⁵. Po trzecie, ewentualny atak przy zastosowaniu konwencjonalnych środków byłby poprzedzony działaniami zmierzającymi do zdestabilizowania życia gospodarczego, politycznego i społecznego trzech państw bałtyckich. Atak

5 Traktat Północnoatlantycki, w: „Bezpieczeństwo Narodowe”, 2014/I, s. 162-163; art. piąty: „Strony zgadzają się, że zbrojna napaść na jedną lub więcej z nich w Europie lub Ameryce Północnej będzie uznana za napaść przeciwko nim wszystkim i dlatego zgadzają się, że jeżeli taka zbrojna napaść nastąpi, to każda z nich, w ramach wykonywania prawa do indywidualnej lub zbiorowej samoobrony, uznanego na mocy artykułu 51 Karty Narodów Zjednoczonych, udzieli pomocy Stronie lub Stronom napadniętym, podejmując niezwłocznie, samodzielnie, jak i w porozumieniu z innymi Stronami działania, jakie uzna za konieczne, łącznie z użyciem siły zbrojnej, w celu przywrócenia i utrzymania bezpieczeństwa obszaru północnoatlantyckiego. O każdej takiej zbrojnej napaści i o wszystkich podjętych w jej wyniku środkach zostanie niezwłocznie powiadomiona Rada Bezpieczeństwa. Środki takie zostaną zaniechane, gdy tylko Rada Bezpieczeństwa podejmie działania konieczne do przywrócenia i utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa”.

cybernetyczny na system informatyczny Estonii w 2007 r., niepokoje społeczne związane z pomnikiem Brązowego Żołnierza – symbolem upamiętnienia Armii Czerwonej jako oswobodzicielki Estonii – czy wspieranie prorosyjskiego lobby to tylko niektóre formy działań destabilizujących⁶.

Przytoczone przykłady dowodzą istnienia tzw. wojny hybrydowej, która według Maksyma Khyłki z Kijowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Tarasa Szewczenki trwa od dawna. Prowadzona jest w sferze ludzkich umysłów, niepokojonych przez zdarzenia naruszające poczucie bezpieczeństwa: podsycanie waśni na tle politycznym, awarie systemów informatycznych, propagandę, rozrośniętą i dobrze osadzoną agenturę wpływu, wykorzystanie czynnika etnicznego (rosyjskiego) w inicjowaniu konfliktów społecznych i inne. Do tego zespołu działań należy dołączyć również takie akcje jak przeprowadzone we wrześniu 2013 r. ćwiczenia bojowe symulujące operację ofensywną na państwa bałtyckie i Polskę („Zapad 2013”) oraz wspólne manewry rosyjsko-białoruskie w pobliżu wschodniej granicy UE („Tarcza Związku 2015”)⁷.

Kluczowy wśród wymienionych aspektów pozostaje element finansowy, zarówno dla UE, NATO, jak i dla samych państw bałtyckich. W przypadku Litwy, Łotwy i Estonii tylko ta ostatnia przeznaczą na obronę rekomendowaną przez Sojusz Północnoatlantycki równowartość 2% PKB⁸. Trudno jednak oczekiwać, że państwa bałtyckie z relatywnie młodą gospodarką rynkową oraz populacją ogółem nieprzekraczającą siedmiu milionów osób będą w stanie wytworzyć w krótkim czasie odpowiednio wysoki dochód, by zaspokoić rosnące, pilne potrzeby przemysłu obronnego⁹. Przy okazji rozważań o finan-

6 *The last Soviet in Tallinn: saga of the Bronze Soldier*, „Local Life”, <http://www.local-life.com/tallinn/articles/estonian-russian-relations> [1.10.2015].

7 <http://www.polskieradio.pl/75/921/Artykul/946692,Zapad-2013-cwiczone-uderzenie-na-Polske-i-panstwa-baltyckie>; <http://niezalezna.pl/70856-rosja-i-bialorus-cwicza-niedaleko-polski>; zob. także: *Deterring hybrid warfare: a chance for NATO and the EU to work together?*, „NATO Review Magazine”, <http://www.nato.int/docu/review/2014/Also-in-2014/Deterring-hybrid-warfare/EN/index.htm> [2.10.2015].

8 *Rising Tensions Boost Nordic, Baltic Spending*, „Defence News”, <http://www.defensenews.com/story/defense/policy-budget/2015/06/27/finland-sweden-russia-nato-baltics-tensions-budgets-gdp/29289941/> [2.10.2015].

9 O nieproporcjonalności potencjałów wojskowych stron, rosyjskiej i bałtyckiej, świadczy zestawienie wydatków na zbrojenia (% PKB w 2015 r.): Litwa 1,1%, Łotwa 1%, Estonia 2,1%, Rosja 4,5%

sach należy zwrócić uwagę na czynniki dodatkowo osłabiające potencjał gospodarczy państw bałtyckich, a więc stosunkowo wysokie bezrobocie oraz emigrację (w większości osób młodych). W kontekście powyższych ustaleń, kwestia szeroko rozumianego bezpieczeństwa Bałtów w istocie staje się poważnym problemem nie tylko dla nich samych, ale także dla ich najbliższego otoczenia: Finlandii oraz Szwecji, silnie powiązanych z pozostałymi państwami nordyckimi, oraz dla Polski i Białorusi. Każde z tych państw musi rozważyć kilka wariantów rozwoju sytuacji – od najbardziej niekorzystnego po zakładający względnie łagodny przebieg ewentualnej konfrontacji. Istotny w powyższych symulacjach pozostaje tzw. czynnik białoruski, a więc zaangażowanie Białorusi, która choć związana z Rosją porozumieniem o wspólnej obronie powietrznej¹⁰, to w wypadku zaistnienia realnego konfliktu może zareagować w sposób niekoniecznie zgodny z oczekiwaniami partnera. W środowisku najwyższego dowództwa Białorusi nie ma bowiem jedności co do zaangażowania tego państwa w inicjatywę podejmowane przez Rosję. Świadczyć o tym może m.in. fakt odwołania ministra obrony Białorusi, Juryja Żadobina, podczas trwania kryzysu ukraińskiego jesienią 2014 r.¹¹. Nie należałoby zatem wykluczać – choć z perspektywy końca 2015 r. wydawać się to może mało prawdopodobne – że w przyszłości nastąpi odwrót białoruskiego państwa od bezwzględnej lojalności wobec wschodniego sąsiada¹².

(2014 r.), za: <http://www.defensenews.com/story/defense/policy-budget/2015/06/27/finland-sweden-russia-nato-baltics-tensions-budgets-gdp/29289941/> oraz <http://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS> [4.10.2015].

- 10 Jednolity regionalny system obrony powietrznej, będący częścią zawartego przez Rosję i Białoruś w 2000 r. programu *Regional Force Grouping* (RFG).
- 11 R. Yakovlevsky, *Baltic Security: Russia's Threats, NATO's Capabilities and the "Belarus Factor"*, EESRI Comments, May 2015, s. 2, <http://eesri.org/wp-content/uploads/2015/05/Baltic-security-Russia-NATO-Belarus-2015-05-C-ENG.pdf> [5.10.2015].
- 12 Ozmieniającej się polityce prezydenta Łukaszenki zob. m.in. <http://belarusdigest.com/story/young-officials-get-positions-old-crowd-waits-new-appointments-belarus-profile-digest-20401> oraz <http://www.forbes.com/sites/paulcoyer/2015/01/24/belarus-quandary-no-longer-putins-dependable-ally/> i <http://wiadomosci.wp.pl/kat,1356,title,Bialorus-postawila-sie-Rosji-Lukaszenka-grozi-opuszczeniem-Euroazjatyckiej-Unii-Gospodarczej,wid,17217398,wiadomosc.html?ticaid=115e7c> [6.10.2015].

2. Nordycki komponent bezpieczeństwa państw bałtyckich

Strategia bezpieczeństwa Litwy, Łotwy i Estonii z perspektywy nordyckiej nie może wykluczać i nie wyklucza kooperacji tych państw z północno-zachodnimi sąsiadami. Od czasu odzyskania przez Bałtów niepodległości sukcesywnie następuje zacieśnianie współpracy w obszarach gospodarki, polityki, kultury i bezpieczeństwa. Merytoryczno-formalny zakres kooperacji determinują uwarunkowania nie tylko wewnętrzne, regionalne, lecz także te kształtowane przez podmioty trzecie – stanowiące ważny komponent sieci wzajemnych zobowiązań – UE, NATO i USA¹³. Biorąc pod uwagę szerszy, międzynarodowy aspekt, należy uwzględnić także stosunki między wymienionymi aktorami oraz samą Rosją. Problem bezpieczeństwa państw bałtyckich to zatem zagadnienie wpisujące się w wielowymiarowe i multilateralne przestrzenie współczesnej polityki międzynarodowej nie tylko Europy, Unii Europejskiej, lecz także Stanów Zjednoczonych oraz ich pozaeuropejskich koalicjantów.

Zasady nordycko-bałtyckiej współpracy zostały nakreślone, a później doprecyzowane, w ramach porozumienia NB8 (pięć państw nordyckich i trzy bałtyckie), w dokumencie *NB8 Wise Men Report* z 2010 r.¹⁴. Przytaczając w skrócie jego główne założenia, należy wskazać na wyraźnie akcentowaną potrzebę zacieśniania relacji w obszarach: dyplomacji, bezpieczeństwa cywilnego, cybernetycznego, energetycznego, a także współpracy służącej budowaniu silnych gospodarek, opartych na wiedzy i nowoczesnych technologiach. Obok tak zdefiniowanych pól, w tekście dokumentu pojawia się również kwestia obronności i bezpieczeństwa podmiotów tworzących NB8, co w obecnym kontekście geopolitycznym jest całkowicie zrozumiałe.

W ocenie nordyckich ekspertów, autorów raportu *The Security and Defensibility of the Baltic States – A Comprehensive Analysis of a Security Complex in the Making*¹⁵, ważną płaszczyznę współpracy stanowi

13 B. Ljung, T. Malmjöf, K. Neretnieks, M. Winnerstig (red.), *The Security and Defensibility of the Baltic States. A Comprehensive Analysis of a Security Complex in the Making*, FOI-R-3471-SE, 2012.

14 Szerszej na ten temat w artykule: M. Banaś, *NB8 – The Nordic Perspective on Selected Aspects of The Baltic States Development Strategies*, w: B. Józwiak, T. Stępniewski (red.), *Central and Eastern Europe: Convergence, Integration and Security*, Lublin 2013, s. 51-66, zob. także: *NB8 Wise Men Report*, Riga-Copenhagen 2010.

15 B. Ljung, T. Malmjöf, K. Neretnieks, M. Winnerstig (red.), *The Security and Defensibility of the Baltic States*.

Nordycka Grupa Bojowa, *Nordic Battle Group* (NBG), współtworzona przez Finlandię, Szwecję, Norwegię, państwa bałtyckie oraz Irlandię. Powołana w 2008 r., stanowi rodzaj sił przeznaczonych do szybkiego reagowania, obok 14 innych podobnych jednostek wspierających potencjał militarny UE¹⁶. Aktywne uczestnictwo państw bałtyckich w tego typu formacji ma znacząco podnosić sprawność bojową całej grupy, przyczyniając się do jej lepszej zdolności operacyjnej. Co prawda skład grupy bojowej różni się pod względem liczebności personelu pochodzącego z poszczególnych państw, jednak najważniejsza jest tu kwestia wypracowania oraz wyćwiczenia skutecznych form wspólnego, szybkiego i sprawnego reagowania na sytuacje nadzwyczajne.

Kolejną strukturą przywoływaną w raporcie jest *Nordic Defense Cooperation* (NORDEFECO). Państwa bałtyckie wyraziły gotowość przystąpienia do tych struktur, widząc w nich szanse na wzmocnienie własnego potencjału obronnego. Chodzi przede wszystkim o wspólne szkolenia i ćwiczenia, a także o stworzenie ujednoczonego sposobu aprowizacji i w szerszym kontekście – logistyki¹⁷. Okolicznością spowalniającą pogłębianie tej formy kooperacji jest jednak pozostawianie państw bałtyckich na tzw. drugoplanowej pozycji¹⁸. Z jednej strony może się to wydawać zrozumiałe, skoro pierwotnymi inicjatorami i organizatorami były państwa nordyckie, z drugiej zaś względy praktyczne nakazywałyby włączać Litwę, Łotwę i Estonię jako równoprawnych partnerów. Wszak zdolności obronne tej trójki nie pozostają bez znaczenia dla ich północnych sprzymierzeńców. Ta oczywistość wydaje się nie skutkować odpowiednimi działaniami, przynajmniej w opinii państw bałtyckich, dla których oczekiwana poprawa stanu rzeczy mogłaby nastąpić po objęciu przez Szwecję roli lidera formacji¹⁹. Znamienny staje się fakt wskazania na Szwecję jako potencjalnego gwaranta zintensyfikowania współpracy w jej praktycznym wymiarze. Obok innych ważnych kwestii (m.in. finansowych, technologicznych, po-

16 Swedish Armed Forces, *Inauguration of the Nordic Battle Group Headquarters*, <http://web.archive.org/web/20060824044530/http://www.mil.se/index.php?lang=E&c=news&id=32771> [2.10.2015]; skład liczebny personelu: Szwecja 1900 żołnierzy, Irlandia 170, Łotwa 150, Finlandia 60, Norwegia 50, Litwa 50, Estonia 50, razem 2430.

17 B. Ljung, T. Malmlöf, K. Neretnieks, M. Winnerstig (red.), *The Security and Defensibility of the Baltic States*, s. 35.

18 Tamże, s. 57.

19 Tamże.

tencjału militarnego etc.) istotną rolę wydają się tu odgrywać aspekty historyczne²⁰. W kontekście współpracy NORDEFECO, różnie ocenianej przez podmioty uczestniczące, bardziej zaawansowane, z możliwościami do wskazania efektami, pozostają umowy bilateralne zawierane między poszczególnymi państwami. Za przykład może posłużyć porozumienie fińsko-estońskie, na mocy którego oba kraje zakupiły sprzęt służący do trójwymiarowego dozoru powietrznego średniego zasięgu (ang. *3D medium-range air surveillance radar systems*), co pozwoliło znacznie zredukować koszty przedsięwzięcia – w przypadku Estonii blisko o połowę²¹.

Z perspektywy państw nordyckich bezpieczeństwo regionu Morza Bałtyckiego oraz jego najbliższego sąsiedztwa winno zakładać włączenie w strategię obronności także Wielkiej Brytanii. Model współpracy – określony skrótowo NB8UK – miałby zostać oparty na trzech filarach (nordyckim, bałtyckim, brytyjskim), z których bałtycki byłby w tym układzie z oczywistych powodów zdominowany przez dwa pozostałe. Mała precyzyjność deklaracji brytyjskich w istocie stała się czynnikiem spowalniającym prace nad projektem, którego uczestnicy wzięli udział w pierwszym nieformalnym spotkaniu w Londynie 19 i 20 stycznia 2011 r. Wśród głównych płaszczyzn współpracy wymieniono gospodarkę, nowoczesne technologie, zrównoważony rozwój oraz szeroko rozumianą integrację społeczną²². Kolejne spotkania w Sztokholmie (2012), Rydze (2013), Helsinkach (2014) oraz Rejkiawiku (2015) zorientowane były na kwestie takie jak: zwiększanie partycypacji kobiet jako liderów w życiu gospodarczym i politycznym, aktywność zawodowa seniorów, nowoczesne kształcenie, przemysł kreatywny oraz innowacyjne rozwiązania w dostarczaniu usług publicznych²³.

20 W historii Skandynawii oraz regionu Norden, Szwecja często występowała w roli ambitnego mocarstwa, rywalizując z innym państwem o podobnych skłonnościach – Danią.

21 Estonian Ministry of Defence, *Estonia and Finland plan to procure air surveillance radars*, <http://www.kaitseministeerium.ee/en/news/estonia-and-finland-plan-procure-air-surveillance-radars>; *Thales Raytheon Systems' air defense radars selected by Finland and Estonia*, <http://www.thales-raytheon.com/newsroom/news/detail-news/article/thalesraytheonssystem-24.html>; na temat podobnych urządzeń i systemów zob. m.in. http://www.altair.com.pl/news/view?news_id=4647 [10.10.2015].

22 G. Parker, A. Ward, *Cameron woos Nordic nations*, „Financial Times”, 23.11.2010, <http://www.ft.com/cms/s/0/1d6ce3e2-f731-11df-9b06-00144feab49a.html#axzz3pO9LVbfx> [10.10.2015].

23 „Northern Future Forum”, 2015, <http://nff2015.is/press/> [10.10.2015].

Znalezienie optymalnego modelu współpracy leży w interesie wszystkich stron, tym bardziej że prócz kwestii *stricte* ekonomiczno-finansowych pojawiają się także inne względy. Strona brytyjska wydaje się zabiegać o konsolidację struktur regionu, widząc w tym póki co nie tyle alternatywę do UE, co istotną komplementarność. Państwa nordyckie – pozostające w niejednakowych relacjach z UE – także dostrzegają poważny potencjał NB8UK, chociażby w kontekście redukcji kosztów wspólnie realizowanych przedsięwzięć, np. w zakresie nowoczesnych systemów zarządzania transportem, nowoczesnych technologii czy inwestycji w sektor B&R (badania i rozwój)²⁴. Litwa, Łotwa i Estonia – jako znacznie słabsi uczestnicy – mogłyby z tego układu skorzystać gospodarczo i społecznie, ale przede wszystkim politycznie. Mogłyby, bowiem na koniec 2015 r. współpraca NB8UK nadal wymaga skonkretyzowania i uszczegółowienia. Wysoki poziom jej ogólności ze zrozumiałych powodów nie spełnia oczekiwań Bałtów, słusznie zaniepokojonych rosyjską polityką zagraniczną.

Z powodów powyżej wskazanych alternatywny układ angażujący państwa nordyckie, bałtyckie oraz USA wydaje się stanowić konieczny element strategii budowania koalicji bezpieczeństwa. Opcja ta, choć niekiedy krytykowana, zwłaszcza (co zrozumiale) ze strony Rosji oraz sprzyjających jej ośrodków, wspierana jest przez głosy pochodzące ze środowisk politycznych oraz akademicko-naukowych, nie tylko litewskich, łotewskich, estońskich i amerykańskich, ale także nordyckich²⁵. Zwiększenie stopnia zaangażowania Stanów Zjednoczonych Ameryki w sprawy europejskie stanowi jeden z podstawowych warunków dla rzeczywistego zaistnienia tego układu w sensie nie tylko formalnym, ale przede wszystkim praktycznym.

Niepodległość państw bałtyckich w koncepcji polityki międzynarodowej Stanów Zjednoczonych była i nadal jest postrzegana jako jeden z kluczowych aspektów gwarantujących stabilność oraz bezpieczeństwo regionu Morza Bałtyckiego. Nieuznanie przez administrację

24 *Möte med risk*, „Dagens Nyheter”, <http://www.dn.se/ledare/huvudledare/mote-med-risk?rm=print>; M. Ludvigsson, *Obekvämt efter Northern Future Forum*, „Svenska Dagbladet”, <http://www.svd.se/obekvamt-efter-nordic-future-forum> [22.10.2015].

25 Opinie na temat sytuacji dostępne są w: K. Volker, I. Kupce (red.), *Nordic-Baltic-American Cooperation: Shaping the US-European Agenda*, Center for Transatlantic Relations SAIS, 2012; D. Hamilton, A. Simonyi, D. Cagan (red.), *Advancing U.S.-Nordic-Baltic Security Cooperation: Adapting Partnership to a New Security Environment*, Center for Transatlantic Relations SAIS, 2014.

amerykańską w 1940 r. włączenia Litwy, Łotwy i Estonii w struktury Związku Radzieckiego (tzw. *Welles Declaration*)²⁶ do dziś ma kontynuację. Świadczą o tym amerykańskie przedsięwzięcia finansowo-organizacyjne wspierające państwa bałtyckie w procesie utrwalania suwerenności, np. *US-Baltic Charter of Partnership, Northern Europe Initiative* (NEI) z 1997 r. czy *Enhanced Partnership in Northern Europe* (e-PINE) z 2003 r.²⁷. Ostatni z wymienionych programów, angażujący strony amerykańską, nordycką i bałtycką, ukierunkowany został na rozwijanie i wzmacnianie współpracy na płaszczyznach bezpieczeństwa militarnego, gospodarczego, finansowego, cybernetycznego, a także zorientowany na kwestie takie jak: ochrona środowiska, ochrona zdrowia, budowanie społeczeństwa obywatelskiego, zwalczanie korupcji czy walka z przemytem osób. Kluczowy w tym kontekście pozostaje sektor gospodarczy. Stanowi jedną z głównych form zacieśniania relacji USA–państwa bałtyckie poprzez stwarzanie korzystnego klimatu do podejmowania kontaktów biznesowych na poziomach ogólnopaństwowym, regionalnym i lokalnym, zwłaszcza w dziedzinach takich jak: biotechnologia, technologia informacyjna, sprzęt medyczny, transport i logistyka czy usługi finansowe²⁸.

Multilateralne formy współpracy nie zastępują jednak tych realizowanych na poziomie bilateralnym. W omawianym kontekście odpowiednio: amerykańsko-estońskim, amerykańsko-litewskim oraz amerykańsko-łotewskim. Wśród priorytetowych obszarów kooperacji znajduje się rozwój potencjału militarnego państw bałtyckich, realizowany za pośrednictwem amerykańskich programów finansowo-szkoleniowych: *Foreign Military Financing* (FMF) oraz *International Military Education and Training* (IMET)²⁹.

Równie istotną rolę w spójnej, funkcjonalnej i skutecznej strategii bezpieczeństwa odgrywają silne oraz prawidłowo działające struktury

26 Tzw. *Welles Declaration* z 1940 r. (autorstwa Sumnera Wellesa), w której Stany Zjednoczone Ameryki oficjalnie nie uznały sowieckiej aneksji krajów bałtyckich.

27 *The Northern Europe Initiative*, <http://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/fs/29548.htm>; *US-Baltic Charter of Partnership*, e-PINE, <http://www.state.gov/p/eur/rt/epine/>; <http://edition.cnn.com/WORLD/9801/16/baltic.treaty.pm/> [30.10.2015].

28 B. Ljung, T. Malmjöf, K. Neretnieks, M. Winnerstig (red.), *The Security and Defensibility of the Baltic States*, s. 53; zob. także: <http://www.state.gov/p/eur/rt/epine/> [30.10.2015].

29 *Foreign Military Financing*, <http://www.state.gov/t/pm/65531.htm>; *International Military Education and Training*, <http://www.state.gov/t/pm/65533.htm> [30.10.2015].

instytucjonalne. Podobnie jak inne były sowieckie dominia, państwa bałtyckie znajdują się w procesie ich (od)budowy. W tym wymiarze szczególnie cenne są inicjatywy promujące kształtowanie społeczeństwa obywatelskiego z dobrze rozwiniętym sektorem organizacji pozarządowych (ang. NGO) – państwa nordyckie stanowią tutaj zbiór tzw. dobrych praktyk.

Działalność NGO z perspektywy społecznej wydaje się pożyteczna, natomiast nie zawsze musi tak być z perspektywy politycznej. Tego typu organizacje mają bowiem różną proveniencję. Nierzadko są inspirowane i finansowane przez stronę rosyjską, realizującą w ten sposób politykę destabilizacji państw bałtyckich przy użyciu tzw. miękkich środków (ang. *soft power*), do których należą działania m.in. w sferze kultury, sportu, języka, etniczności czy religii³⁰. W kontekście tej ostatniej warto podkreślić, że wpływy rosyjskiego Kościoła prawosławnego, pozostającego w bliskich kontaktach z Kremlem, nie mogą być obojętne dla kształtowania relacji Bałtów z rosyjskimi mniejszościami zamieszkującymi Litwę, Łotwę oraz Estonię³¹.

Upatrując głównego gwaranta swojego bezpieczeństwa w Stanach Zjednoczonych Ameryki, państwa bałtyckie nie pomniejszają znaczenia współpracy w ramach Sojuszu Północnoatlantyckiego, stanowiącego drugi relewantny element strategii obronności³². Z perspektywy nordyckiej – wysoce wskazany. Zwłaszcza dla Szwecji oraz Finlandii, w roku 2015 nadal pozostających poza strukturami Sojuszu – zwiększenie obecności sił NATO na terytorium państw bałtyckich stanowiłoby dodatkowe zabezpieczenie nordyckich interesów.

Alternatywą w sytuacji ostrego sprzeciwu Rosji (i wynikających z tego realnych konsekwencji) wobec rozlokowania na terenie państw bałtyckich dodatkowych sił NATO winno być wzmocnienie nordyckiego potencjału militarnego i zdolności operacyjnych sił szybkiego

30 M. Winnerstig (red.), *Tools of Destabilization. Russian "Soft Power" and Non-military Influence in the Baltic States*, FOI-R-3990-SE, 2014.

31 M. Winnerstig (red.), *Tools of Destabilization*, s. 27; interesujący głos w kwestii instrumentów *soft power*: F. Lukjanov, *The Future of EU-Russia Relations – A View from Russia*, Briefing paper, European Parliament, 2009; o roli czynników *soft power* w rosyjskiej polityce: A. Sergunin, L. Karabeshkin, *Understanding Russia's Soft Power Strategy*, „The Soft Power of Hard States”, red. M. Barr, V. Feklyunina, 2015, vol. 35, issue 3-4, s. 347-363.

32 B. Ljung, T. Malmlöf, K. Neretnieks, M. Winnerstig (red.), *The Security and Defensibility of the Baltic States*, s. 8.

reagowania, będących w stanie skutecznie powstrzymać ewentualną agresję na co najmniej 48 godzin – do czasu uruchomienia sił Sojuszu Północnoatlantyckiego.

Zdaniem szwedzkiego ministra obrony Petera Hultqvista, intensyfikacja kooperacji państw regionu w ramach obowiązujących porozumień i układów staje się koniecznością wobec narastającej roszczeniowości Rosji w stosunku do jej najbliższego otoczenia. Zdestabilizowanie Ukrainy oraz aneksja Krymu stanowią wystarczające dowody na rosyjską neoimperialną politykę, realizowaną przez Władimira Putina³³.

Zamiast podsumowania

Wzrost aktywności militarnej sił rosyjskich w regionie Morza Bałtyckiego dostarcza powodów już nie tyle do poważnego niepokoju, co do zintensyfikowania przez państwa nordyckie i bałtyckie, a także pozostałe sojusznicze, działań mających na celu:

- regularne przeprowadzanie wspólnych ćwiczeń i poligonów z zaangażowaniem sił lądowych, morskich i powietrznych – w układach multi- i bilateralnych;
- zwiększenie obecności sił wojskowych szwedzkich i fińskich na Gotlandii, stanowiącej jeden z ważnych punktów strategicznych na Bałtyku;
- zacieśnienie współpracy w zakresie obronności wewnątrz samej Unii Europejskiej;
- zintensyfikowanie militarnej współpracy, zwłaszcza w jej praktycznym wymiarze, ze Stanami Zjednoczonymi Ameryki – w układach multi- i bilateralnych;
- konsekwentne zwiększanie wydatków na obronność, przekraczających rekomendowaną początkowo przez NATO równowartość 2% PKB;

33 Taki pogląd reprezentowany jest np. przez Irynę Bekeszkinę – ukraińską socjolog i filozofa, Iana Robertsona – profesora neuropsychologii z Trinity College Dublin, Mikheila Saakaszwiliego – byłego prezydenta Gruzji, Marcela H. van Herpena – dyrektora Cicero Foundation, holenderskiego *think tanku* zajmującego się analizą współczesnych relacji międzynarodowych w kontekście polityczno-ekonomicznym.

- rozwijanie i umacnianie obrony cywilnej m.in. poprzez regularną organizację odpowiednich szkoleń oraz zwiększanie wydatków na promocję zdrowia (np. promowanie sprawności fizycznej);
- dekonspirowanie oraz niwelowanie działań tzw. rosyjskiej agencji wpływu;
- prowadzenie szeroko zakrojonych działań informacyjnych wspierających i umacniających obywatelską solidarność;
- wypracowanie metod skutecznej obrony przed niekonwencjonalnymi formami agresji, takimi jak: presja ekonomiczna, cyberataki, kampanie dezinformacyjne czy społeczne prowokacje³⁴.

Podjmując kwestię bezpieczeństwa państw bałtyckich z perspektywy nordyckiej, warto zwrócić uwagę na kilka kluczowych dla analizy tego zagadnienia aspektów. Wyraźne są tu – w moim odczuciu – trzy grupy problemów. Pierwszy dotyczy obrony wartości cywilizacji Zachodu, drugi – rosyjskiej ideologii oraz praktykowanej narracji, trzeci – destabilizacji i rekonfiguracji elementów tworzących współczesny ład europejski, a w konsekwencji światowy.

Wartości cywilizacji Zachodu. Dla państw nordyckich, w pierwszej kolejności Finlandii i Szwecji, agresywna polityka Rosji jest formą ekspansji nie tylko fizycznej, ale także kulturowej i cywilizacyjnej. Obrona ludności, terytorium, infrastruktury oraz wszelkich dóbr materialnych i niematerialnych jest *de facto* walką o przetrwanie suwerennego narodu i walką o samostanowienie. Wobec przeciwnika ignorującego, a nawet podważającego standardy cywilizacji zachodniej wspólne działanie staje się koniecznością. Populacyjnie nieliczni, Nordykanie i Bałtowie, muszą połączyć siły, by chociaż w początkowej fazie ewentualnego starcia (konwencjonalnego, bo niekonwencjonalne już

34 Na podstawie wypowiedzi ministra Petera Hultqvista i innych nordyckich polityków, a także zgodnie z dokumentami i materiałami rządowymi dostępnymi na stronach: <http://www.regeringen.se/tal/2015/09/tal-vid-regional-and-global-impact-the-changing-situation-in-northern-europe-and-the-baltic-sea-area/>; <http://www.regeringen.se/tal/2014/12/anforande-krigsvetenskapsakademien>; <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=5551446>; *Framtiden för det svensk-finska försvarspolitiska samarbetet*, <https://www.youtube.com/watch?v=dFXb35t6ECc>; *Samhällets krisberedskap – en nationell lägesbild*, <https://www.youtube.com/watch?v=anj7qxlAbnA> [30.10.2015].

trwa) dać odpór agresji, która i tak, prędzej czy później, będzie wymagała aktywnego zaangażowania pozostałych zachodnich sojuszników.

Rosyjska ideologia i narracja. Działania Rosji w sferze militarnej stanowią pochodną przyjętej przez Kreml jeszcze w latach 90. ubiegłego wieku strategii „obecności Rosji” we współczesnym świecie. Obecność ta według rosyjskich konserwatywnych środowisk opinio-twórczych (tworzą je m.in. Aleksander Dugin, Aleksander Panarin, Siergiej Kara-Murza, Aleksiej Czadajew, Witalij Tretiakov, Maksim Sokołow i Leonid Poliakov) musi być obecnością aktywną, misyjną, ukierunkowaną na obronę Rosji przed agresywnym Zachodem, próbującym poprzez globalizm, konsumeryzm i liberalizm zdominować cały świat. Mesjanistyczna wizja Rosji jako obrońcy „prawdziwych wartości”, wśród których znajduje się m.in. konstrukt taki jak państwo narodowe, wymaga włączenia elementu siły. Zachodnie trendy społeczno-gospodarcze, polityczne i kulturowe przynoszą, zdaniem wymienionych ideologów, groźne skutki w postaci zanikania tożsamości narodowej, dezintegrację społeczną, dezintegrację jednostkową (rozmyta tożsamość jednostkowa), pauperyzację środowisk nieposiadających władzy (a więc większości), „neokolonizację” państw i regionów przez podmioty takie jak: Stany Zjednoczone, Unia Europejska, Międzynarodowy Fundusz Walutowy, Bank Światowy czy Międzynarodowa Organizacja Handlu. Przeciwwstawienie się tym zjawiskom, procesom i wpływom nakazuje odsunięcie zagrożenia jak najdalej od granic Rosji, a także państw z nią „stowarzyszonych”.

Destabilizacja Europy. Negatywne zjawiska obecne w procesach globalizacyjnych i w globalizmie, zgodnie z przywołanymi wyżej głosami, wymagają zdecydowanej reakcji Rosji. Odpowiedzią jest zademonstrowanie przez Rosję siły oraz gotowości do zwalczania oraz odsuwania jak najdalej od własnego terytorium wpływów wrogiej cywilizacji. Służyć temu ma koncepcja tzw. suwerennej demokracji, przyjętej przez Putina w 2006 r., która opiera się na elementach rosyjskiego konserwatyizmu oraz nacjonalizmu i wykorzystuje rosyjski potencjał terytorialny, surowcowy, militarny (w tym nuklearny), kulturowy i religijny³⁵.

35 A. Rażny, dz.cyt., s. 133. W „suwerennej demokracji” pojęcia oraz terminy typowe dla zachodniego dyskursu o demokracji nabierają nowego, zmodyfikowanego znaczenia, zgodnie z potrzebami rosyjskiej wizji świata.

Destabilizowanie przeciwnika przy użyciu środków siłowych, gospodarczych, kulturowych oraz ideologicznych jest sposobem na jego osłabienie, a w konsekwencji zdominowanie. Cel ten jednak wymaga czasu oraz odpowiedniej strategii z konkretnie wydzielonymi etapami i sekwencjami działań. Nie tylko państwa bałtyckie i nordyckie mają tego świadomość. Jednak one mogą czuć się szczególnie zagrożone wobec niedającej się w tej chwili nie zauważyć neoimperialnej ekspansji Rosji.

Bibliografia

- Banaś M., *NB8 – The Nordic Perspective on Selected Aspects of The Baltic States Development Strategies*, w: B. Józwick, T. Stępniewski (red.), *Central and Eastern Europe: Convergence, Integration and Security*, Lublin 2013.
- Dugin A., *Podstawy geopolityki. Geopolityczna przyszłość Rosji*, Moskwa 1997.
- Estonian Ministry of Defence, *Estonia and Finland plan to procure air surveillance radars* (press release), 4.05.2009.
- Hamilton D., Simonyi A., Cagan D. (red.), *Advancing U.S.-Nordic-Baltic Security Cooperation: Adapting Partnership to a New Security Environment*, Center for Transatlantic Relations SAIS, 2014.
- Ljung B., Malmlöf T., Neretnieks K., Winnerstig M. (red.), *The Security and Defensibility of the Baltic States. A Comprehensive Analysis of a Security Complex in the Making*, FOI-R-3471-SE, 2012.
- Ludvigsson M., *Obekvämt efter Northern Future Forum*, „Svenska Dagbladet”, <http://www.svd.se/obekvamt-efter-nordic-future-forum>.
- Lukjanov F., *The Future of EU–Russia Relations – A View from Russia*, Briefing paper, European Parliament, 2009.
- Möte med risk*, „Dagens Nyheter”, <http://www.dn.se/ledare/huvudledare/mote-med-risker?rm=print>.
- NB8 Wise Men Report*, Riga–Copenhagen 2010.
- „Northern Future Forum”, 2015, <http://nff2015.is/press/>.
- Parker G., Ward A., *Cameron woos Nordic nations*, „Financial Times”, 23.11.2010.
- Raźny A., *Dialog cywilizacyjny polsko-rosyjski. Perspektywa przeszłości i przyszłości*, w: T. Paleczny, M. Banaś (red.), *Dialog na pograniczach kultur i cywilizacji*, Kraków 2009.
- Sergunin A., Karabeshkin L., *Understanding Russia's Soft Power Strategy*, „The Soft Power of Hard States”, red. M. Barr, V. Feklyunina, 2015, vol. 35, issue 3-4.
- The Northern Europe Initiative*, <http://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/fs/29548.htm>.
- Traktat Północnoatlantycki, „Bezpieczeństwo Narodowe”, 2014/I.
- Volker K., Kupce I. (red.), *Nordic-Baltic-American Cooperation: Shaping the US-European Agenda*, Center for Transatlantic Relations SAIS, 2012.

- Winnerstig M. (red.), *Tools of Destabilization. Russian “Soft Power” and Non-military Influence in the Baltic States*, FOI-R-3990-SE, 2014.
- Yakovlevsky R., *Baltic Security: Russia’s Threats, NATO’s Capabilities and the “Belarus Factor”*, EESRI Comments, May 2015.